

ALİ COŞKUN (\*)

---

## MEZHEPLER VE HZ. PEYGAMBER'İN KARİZMASININ PAYLAŞIMI

### Öz

Bu makalede karizma kavramının tanımı, Hz. Muhammed'in karizması, bu karizmanın paylaşımı, bu çerçevede Sünnilikte rutinleşmesi, Şiiilikte daimileşmesi ve Haricilikte yaygınlaştırılması süreçleri ele alınmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamberin diğer peygamberlerden farklı olarak kişisel karakteri üzerinde durulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Karizma, Hz. Muhammed, Rutinleşme, Daimileşme, Yaygınlaşma, Sünnilik, Şiiilik ve Haricilik

### abstract

#### Sects and Sharing of Charisma of the Prophet

In this article we dealt with the concept of charisma, the charisma of Muhammed, sharing of this charisma, in this framework the process of routinization of charisma in Sünnism, continuing of charisma in Shiism and widening of charisma in Haricites. Also we dealt with the personal character of Muhammed differing from other prophets.

#### key words

Carisma, Muhammed, Rutinization, Continuing, Widening, Sunnism, Shiism and Haricites.

19. yüzyılda hepimizin bildiği gibi teolojinin postuna sosyoloji oturdu. Modern insanın bilim anlayışını büyük ölçüde sosyoloji oluşturuyor. Başka bir deyişle Sosyolojik tefekkür ve sosyolojik bakış açısı oluşturuyor. Dolayısıyla biraz da Pozitivizm'in etkisiyle olaylar metafizikten bağımsız yatay bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılıyor. Onun için de tabii ki geleneksel peygamberlik müessesesinin konumu misyonu tartışmalarının dışında sosyoloji bu kuruma daha farklı bakmaya çalışıyor. Mesela Weber peygamberlik konusunda din sosyolojisinin önde gelen isimlerinden biridir. Peygamberi karizmatik bir şahsiyet olarak algılar ve peygamberi şu şekilde tanımlamaya çalışır: Peygamber saf bir ferdi karizma taşıyıcısı olup vazifesi sebebiyle dini bir öğreti veya ilahi bir emir ortaya koyan şahsiyettir. Tabii ki peygamber yine bizim klasik anlayışımıza uygun bir şekilde dini bir öğreti getiren mevcutlardan bozulanları tamir eden, ıslah eden ve ilahi buyrukları insanlara aktaran ahlaki olgunlaşmalarına yardımcı olan bir karizmatik şahsiyet yani sıradan insanlardan farklı özelliklere sahip olan bir şahsiyet. Karizma bizim peygamberlerin sahip olduğu vasıflar diye bildiğimiz Emanet, İsmet, Fetanet, Sıdk ve Tebliğ sıfatlarının tamamını içine alan, olağanüstülüğe vurgu yapan bir kavram olmaktadır. Karizma çok karmaşık bir kavram olduğu için bütün bilimlerde tartışılıyor ama buna sosyoloji biraz daha açıklık getiriyor. Sosyologlar karizmayı şöyle tanımlıyorlar: karizma bir insanın sıradan insandan ayrı bir yerde durmasını ve tabiat üstü ve insan üstü ya da en azından istisnai güçler ya da niteliklerle donatılmış olarak görülmesini sağlayan belli bir kişilik özelliğidir. Yani karizma insanı sıradan insan olmaktan çıkaran daha üstün bir konum veren niteliklerdir. Karizma aslında Allah'ın insana verdiği ve diğer insanları olağanüstü derecede cezbetme gücü de diyebileceğimiz ilahi lütufların toplamıdır. Yani Allahu Teala belli insanlara fiziki özellikleri ile akli melekesiyle, mucizelerle bir takım yetenekleriyle üstün konumlar verebilir. İşte bu yeteneklerin toplamına biz karizma diyoruz. Karizmanın başka bir tarifi alışılmadık yani rutin gündelik olan şeylerin dışında kendiliğinden yani yerleşik toplumsal formlara zıt olarak ve yeni hareketlerle yeni yapılar için yaratıcı etkileri olan bir kavram olarak düşünülmektedir. Weber toplumsal olayları tahlil ederken tarihte iki yaratıcı gücün olduğundan bahseder: biri karizma diğeri de akıl, aslında ikisi de Allah vergisi bir şeydir. Karizma da Allah'ın belli insanlara verdiği ilahi bir lütuftur. Akıl da tabii ki Allah vergisi bir şeydir. Biz buna vahiy ve akıl da diyebiliriz. Çünkü karizmayı en fazla oluşturan hususların başında bir insanın vahye mazhar olması gelir, yani bir insanı peygamber yapan en büyük özellik onun vahiy almasıdır. Kuranı Kerim de peygamber efendimiz hakkında sıklıkla buyruluyor ki 'ben de sizin gibi bir beşerim fakat bana vahiy geliyor'. Ayette geçen fakat'tan sonrası önemli ben seçilmiş bir insanım bana vahiy gelmektedir, benim sizden farkım budur, dolayısıyla peygamberler seçkin insanlardır. Mustafa kelimesi seçkin demektir müçteba seçkin demektir Allah'ın bir

takım insanları seçmesi sonucunda onlara risalet vermesi sonucunda birtakım insanlar diğerlerinden daha üstün bir konuma gelirler. Tarihte tabii ki etkisi bakımından peygamberlerden daha etkili insanlar da olmamıştır. Gerçi veliler de vardır fakat onlar da saf karizmanın temsilcileridir peygamberlerle birlikte.

Modern dünya geleneksel toplumlardaki o ruhani kavramların içini epey boşalttı. Yeni tanımlamalar getirdi ve dünyevi bakış açısını hakim kıldı. Ama geleneksel toplumlarda dikey bir bakış açısı vardır. Yani maneviyat başta olmak üzere kutsal kitapların kavramları gündelik hayata kadar geçerdi işte atasözlerine özdeyişlere geçtiği gibi ama modern dünya bunların içini boşalttı daha seküler daha alışverişe, ekonomiye yönelik kavramlarla doldurdu. İsterseniz ben peygamberi tecrübeyle mistik tecrübenin veya velilerin tecrübesinin tarihin akışını yönlendirmede nasıl bir istikamette geliştiklerini yeri gelmişken belirteyim. Din sosyologları tarihte yaratıcı iki tecrübenin olduğunu söylediler dedik. Weber karizma ve akıl dedi. Karizmatik şahsiyetlerde de saf karizmayı temsil eden peygamberler ve velilerdir. Peygamberi tecrübe Allah'tan aldığı vahiyleri yaşadığı yoğun dini tecrübeyi insanlara aktarması beklenen bu kendisine emredilen insandır. Yani bir bakıma yaşadığı yoğun dini tecrübeyi insanlara aktarması aldığı tebliği, mesajı insanlara aktarması zorunlu olan insandır. Ama mistik şahsiyetin veya bir velinin sırlarını gizlemesi esastır. Veliler de etraflarında büyük bir kitleyi toplarlar bir nüfuz halesi oluştururlar, onlar da sırf maneviyatta kalmazlar siyasete sosyal hayata nüfuz etmiş olurlar. Hatta bu arada Libya'nın kurtuluşunda Şeyh Senusinin, Cezayir'in kurtuluşunda Şeyh Abdülkerimin, Kafkasya'da Şeyh Şamilin hareketlerini biliyoruz. Bunlar birer velidir ama aynı zamanda da bir aksiyon adamı olarak ortaya çıkmışlardır. Nebevi Tebliğin, nebevi tecrübenin mesajını aktarması gerekir. Zaten Tebliğ vasfı da peygamberlerin vasıflarından biridir. Peygamberin sosyolojik bakımdan diğer bir tarifi de tarihin akışını değiştirecek kadar köklü sonuçlar doğuran bir tecrübe olmasıdır. Yani bir mistiğin bir velinin tecrübesi belki kendisi ile mezara gömülecektir veya Allah'la özel ilişkisi kendisiyle sır olarak kalabilir ama peygamber tarihte hep toplumun akışını değiştirmiş topluma yeni bir istikamet vermiş bozulmuş topluma bir ihya, bir canlanma getiren şahsiyetler olmuşlardır. Dolayısıyla sosyolojik bakımdan peygamberlerin etkileri çok derin, çok yaygın ve çok uzun olmuştur. Hatta dini, mezhepten tarikattan ve fırkadan ayıran özellik çok uzun süre yaşaması ve çok sayıda taraftara sahip olmasıdır. Bir bakıma dinin varlığının sosyolojik ispatı olarak söyleyebileceğimiz temel husus dinin uzun süre yaşaması ve çok sayıda taraftara sahip olmasıdır. Mesela tarihte mezhepler doğar kaybolur, tarikatlar doğar kaybolur bir şahısla beraber anılır ondan sonra yeni bir şahıs gelir onun ismiyle anılır falan ama din öyle değildir. Din çok sayıda insanı kucaklayan tarihin uzun dönemlerine hitap eden uzun süre varlığını ispatlayan bir kurumdur. Peygamberler de bunların tebliğcileridir. Peygamberler

tefessüh etmiş toplumları ihya ederler dedik. Aynı zamanda peygamberlerin ihyacı, reformatör veya ıslahatçı görevleri de vardır. Sadece ma'nevi hayatı ıslah etmezler, bozulan Tevhidi düzeltmezler aynı zamanda bozulan topluma bir dinamizm getirmek isterler. Bu açıdan her dini hareket aynı zamanda bir yeniden ihya hareketidir. Hem yeniden ihya hem de yeniden dini ihya. Toplumu yeniden ayağa kaldırma hareketidir. O bakımdan eğer bir toplumda ihyanın nasıl geliştiğini sosyologların tespitlerine bakarak tespit edecek olursak, bir kere geleneksel sabit bir durum vardır insanlar hayatlarından memnundur, statüko vardır statükoda her ne kadar olumsuz durumlar olsa da toplumun çoğunun ona razı olduğu sabit bir durum vardır. Ondan sonra ortamda bireysel stres dönemi, gerilimler başlar bazı bireyler mevcut statükodan şikayetçi olmaya başlarlar, ondan sonra kültürel tahrif dönemi gelir toplumun kültürü bozulmaya başlar, ondan sonra yeniden ihya etme aşaması gelir ve bu ihya etme aşamasında da şu süreçler yaşanır. Birincisinde sosyologların labirent yol dedikleri toplumsal dokunun yeniden formülasyonu yani bu toplum böyle gitmiyor geleneklerimiz bozuluyor anlamında toplumsal dokunun yeniden formülasyonu gerekir. İletişim yeni doğan hareketlerin bir iletişim mekanizması vardır. Bu peygamberler örneğinde Tebliğidir. Ondan sonra yeni bir organizasyon, ondan sonra yeni duruma adaptasyon kültürel dönüşüm rutinizasyon ki biraz sonra değineceğiz. Ondan sonra yeni sabit durumun ihya aşamaları varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla bir peygamber de aşağı yukarı bu süreçleri toplumların içerisinde tebliğlerini yaparken yaşarlar yani bozulmuş toplumu bir yerden alırlar daha ruhani daha ahlaki bir toplum haline getirmeye çalışırlar

Sosyoloji dini tek başına bir kelam gibi bir tefsir gibi bir hadis gibi onlar kadar anlayamaz ve anlatamaz. Ama anlamaya yardımcı bir bilim dalıdır. Yani bu ilimlerin ortaya çıkışında toplumun rolünü aydınlatarak bize kendi açısından bir açılım getirir ve bizim anlamamızı kolaylaştırır yaptığı bundan ibarettir. Sosyoloji modern çağın gözde bilimi olsa da dini anlama da maalesef yeterli değildir. Sadece bakış açılarından bir tanesidir. Comte daha ilk ortaya çıktığında teolojinin postuna oturan bilimlerin kırılağı gibi bir misyon biçmişti sosyolojiye fakat bugün bu misyon biçilemez çünkü zaten realiteyi daraltıyor metafiziği eliyor ve realiteyi tabiat dünyasıyla sınırlandırıyor. Günümüzde anlayıcı sosyoloji ile sosyoloji dini anlamada yardımcı bir bilim dalı olarak gözüküyor.

Peygamberlerin karizmasından tabii ki olağanüstü özelliklerinden bahsettik normal insanlardan farklı olarak. Şimdi bu özellikler genellikle böyle bir şahsiyetin otoritesi; çabuk parlayıp sönen, çok sayıda muhalifleri olan, ondan sonra şaşkınlık içerisinde bir dönemin geçtiği bir otorite olarak kabul edilir. Yani toplumda bir anlık değişim devrim yapan otorite olarak kabul edilir. Bazıları ıslahatçı deseler de peygamber toplumunda köklü değişiklikler yapar ve ondan sonrası için bir bocalama dönemi yaşanır dolayısıyla Hazreti Peygam-

ber örneğine de geçeceğiz, tabii karizma yaşarken şahsi karizmasını kullanır. Allah'ın kendisine verdiği lütuflarla etrafında bir nüfuz oluşturur ve insanları olağanüstü derecede etkiler. Hatta sahabenin biz peygamberin yüzüne bakamazdık dediklerini de biliyoruz. O büyük etki ve enerjiden dolayı bu durum o şahsi karizma öldükten sonra bir şok yaşamış hatta biliyorsunuz peygamberimizin vefatı tartışma haline gelmiştir, acaba bu olağanüstü bir insan bir melek gibi ölme miydi ölmemesi gerekir miydi gibi bir şok yaşanmıştır. Bunu tabii Kur'anı Kerim düzeltiyor peygamber efendimizin aslında en büyük karizmasının vahyi getirmesi olduğu için vahiy fonksiyonel karizma görevi gördüğü için şahsi karizmanın yanında işte son bir karizma görevi olduğu için o şahsi karizmaya bir destek olduğu için onun yokluğunu hemen doldurmuştur Kur'anı Kerim'in 'İnneke Meyyitün ve innehum meyyitün' ayetini hazreti Ebubekir hazreti Ömer okuyunca Hazreti Ömer sakinleşmiştir Hazreti Ömer ilk önce Peygamberin öldüğüne inanmamıştı biliyorsunuz bu ayet okununca sakinleşmiştir veya yine Hz. Ebu Bekir'in 'Kim Allaha tapıyorsa bilsin ki Allah ölmemiştir kim peygambere tapıyorsa bilsin ki peygamber ölmüştür' diyerek peygamberin ölümlü bir varlık olduğunu, bir beşer olduğunu dolayısıyla her ne kadar olağanüstü bir insan olsa da bir beşer olduğu için ölümlü olduğunu sorgulamıştır ve o şoku Ümmet yumuşatarak bir şekilde atlatmıştır. Peygamber efendimiz tabii ki Veda hutbelerinde diyor ki ben size iki şey bırakıyorum buna sınıksız sarıldığınız sürece asla sapıtmazsınız bunlar Allah'ın kitabı Kur'anı Kerim ve sünnetimdir. Şi'anın bir rivayetine göre de benim ehli beytimin sünneti şeklinde bir rivayet vardır. Dolayısıyla benden sonra diyor benim şahsi karizmam her ne kadar size toparlayıcı olsa da benden sonra sapıtmayacağınız iki tane sağlam kulp bırakıyorum buna tutunduğunuz sürece asla sapıtmazsınız. Dolayısıyla bu hadisi şerif de bize karizmanın şahsiliikten çıktığını sonra fonksiyonel hale geleceğini karizma gibi fonksiyon göreceğini ifade etmektedir. Yani Kur'anı Kerim bir bakıma karizmatik kitap haline gelmiştir. Zaten kutsal kitap adı üstünde karizmayı bazı sosyologlar kutsal kelimesiyle de karşılarlar. Yani bir insan kutsallaşır, Allah vergisi bir takım özellikleri ile kutsiler arasına girer dolayısıyla karizmayı bazı din sosyologları kutsal kelimesiyle karşılarlar. Kendisinden sonra kutsal metinler bırakmıştır peygamber efendimiz en başta Kur'anı Kerim arkasından sünneti nebevi olmak üzere kutsal metinler bırakmıştır. Müteakip nesil bu iki metne sınıksız sarılmış birincisin metni sabit yorumu değişken olmakla beraber hadisler derlenmiştir hadis yolculukları gerçekleşmiştir o sıralarda ilim deyince hadis kastediliyordu çünkü bir medeniyet inşa ederken o medeniyeti inşa eden değerli ilim neyse toplum ona önem verirdi. Hadis inşa edilecek toplumu inşa eden kurucu metinlerden ikincisidir. Kur'anı Kerim de vardı ama Kur'anı Kerimin anlaşılması hadis olmadan mümkün değildir. Bunun için de hadislerin derlenmesi gerekiyordu, büyük bir gayretle ilk nesil hadisleri derledi, topladı büyük bir gayret sarf etti ve bunu hiçbir medeniyet başaramadı.

Hadislerin toplanmasıyla bir bakıma dinin kurumsallaşması ilerledi. Karizmanın başına gelen şeyler de bu aşamadan sonra *rutinleşme, yaygınlaşma ve daimileşmedir*. İşte *rutinleşme* dediğimiz olay karizmanın kurumsallaşması demektir. İnsanlar fanidir zaten modern siyasal partiler de siyasi rejimlerde karizmatik bir şahıs çıkar, ondan sonra insanlar bocalar, eğer o şahsiyetin getirdiği ilkeler varsa Türkiyemizde de olduğu gibi ilkelerle o şahsiyetin varlığı devam ettirmeye çalışılır. İlkeler o karizmatik şahsiyetin yerine konmaya çalışılır. İlkeler karizmatik hale gelir. İşte bir karizmanın kurumsallaşması ilkelere bağlı hale gelmesi rutinleşmedir. Rutinleşme bir bakıma gündelik hayatın bir parçası haline gelmesi anlamına geliyor. Bu daha çok ekonomik gerçeklerin ağırlığı ile birlikte olsada bu arada hukuki uygulamaların talepleriyle de ilkelerin belirlenmesi acil bir ihtiyaç haline geliyor. Bir dinin inşasının tamamlanması için ilkelerin tam olarak tespit edilmesi gerekiyordu işte karizmanın rutinleşmesi dediğimiz olay aslında Peygamber'in getirdiği mesajın ve kendisinin yorumlama tarzının kurumsallaşmasıdır. Kurumsallaşmayı biz sosyolojide dört duvar arasındaki bir kurum diye anlamayız toplumsal faaliyetlerin kurallara bağlanmasını kast ederiz. Yani kurumlaşma kurallara bağlı olmak anlamına gelir. Peygamberimizin ondan sonra esas karizmatik şahsiyetinin yerine geçen fonksiyonel karizma olarak Kur'anı ve Sünneti görüyoruz. Her ikisi de dinin bağlayıcı metinleridir. İlkelerinin derlendiği toparlandığı yerlerdir. Dolayısıyla başta Kur'anı Kerim inanç esasları ve öğretilerini yerine getirir ondan sonra ahlaki hukuki, ameli, ibadete yönelik ve manevi öğretileri getirir. Sünnette bunların anlaşılmasına yardımcı olur. Dolayısıyla bir Dinin ayakta kalması için bir takım öğretilere ihtiyacı var. En başta inanç öğretilerinin sağlam esaslara bağlanması gerekir bunun içinde kelim ilmi doğmuştur. Ondan sonra ibadetlerin sağlam esaslara dayandırılması oradaki ihtilafların giderilmesi bir bakıma onun kurumsallaşması gerekir bunun içinde fıkıh ilmi ve fıkhi mezhepler doğmuştur. Maneviyatın kurumsallaşması da tasavvuf hareketiyle olmuştur. Bunların her biri İslam'da peygamberin bıraktığı kişisel karizmanın yerine geçen fonksiyonel karizmanın bir bakıma rutinleşmesi, gündelikleşmesi ve kurallara bağlanmasının süreçleri olmuştur. Tabii ki bu arada mezhepler peygamberin karizmasının devamı konusunda, onun nübüvvet misyonunun nasıl devam ettirileceği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu konudan ana hatlarıyla şunu söyleyeyim: ehli-sünnet peygamberin karizmasını rutinleşmiştir. Yani demiştir ki kişiler fanidir kurallar bakidir. Kurallar her zaman toplumları insanları bağlar ve davranışlarını güçlendirir o halde kuralların sağlam olması kuralların ayakta durması gereklidir demiştir. Onun içinde İslâmî yorum arasında en başta tercih edilen ehli-sünnet yorumu olmuştur. Kuralları kişilere bağlamadan ihya etmek canlı tutmak adına sünni yorum tarihte başarılı bir yorum olmuştur. Devletlerin desteğini almıştır hatta zaman zaman bazı kişiler mezhepleri parti olarak yaftalıyıp mesela Sünniliği 'hizbü-devle'

devlet partisi olarak yorumlamışlardır. Sünnilerin başarısı karizmayı peygamberin misyonunu rutinleştirmesidir. Yani onun gündelik hayatla bütünleştirmesi, hayatın sosyo- ekonomik, sosyo- hukuki, sosyo-politik ve sosyo-kültürel unsurlarıyla mezcetmesidir. Değil mi ki ilkeler kültürel hayatı inşa ediyor bir kimlik kazandırıyor hukuku yönlendiriyor. Şeriat mesela kutsal hukuk diye bilinir. Gerçi yarı seküler yarı kutsal ama ilkeleri kutsal metinlere dayandığı için kutsal kabul edilir. O da bir rutinleşme faaliyetidir. Şeriat ve sünnetin kendisi de öyledir dolaşısıyla rutinleştiren faaliyet olarak Sünnilik nübüvvet misyonunu toplumun en geniş katmanlarına yayan bir yorum olmuştur. Bunun için de başarılı olmuştur. Devletler de desteklerini bu görüşün arkasına koymuşlardır.

İlk dönem mezheplerinden Haricilik ise karizmanın yaygınlaştırılması tarafı olmuştur. Çünkü onlar ehli-sünnetin savunduğu halifenin Kureyşten olması Şiianın savunduğu gibi ehli beytten olmasına karşılık demişti ki halife ümmetin içerisinde herhangi bir fert olabilir. Ümmetim kendisi karizmatiktir. Karizmayı bütün ümmete yaymıştır yani bir bakıma kutsal toplum tasavvur etmiştir. Bir insan Müslüman olduğu zaman, mümin olduğu zaman otomatik olarak karizmatik hale gelir yani müslümanlığın artı değeri ile değerlendirilir ve Müslüman olmayandan ayırt edilir. Harici tecrübesi İslam'da ilk demokratik görüş olmuştur. Mesela onların dayanağı şu hâdistir: "sizin başınıza kulağı küpeli bir zenci de gelse ona itaat ediniz". Bırakın Kureyşten ve Ehlibeytten olmasını bir zenci dahi başınıza gelse itaat ediniz hadisini uygulamışlardır. Eşitlikçi bir tavır takınmışlardır. Onun için bazı yorumcular, mezhepler tarihçileri ve bazı sosyologlar Haricilerin görüşünü İslam'ın ilk demokratik yorumu olarak tanımlarlar. Hariciler çok zahit insanlardır çok dindar insanlardır. Hatta büyük günah işleyenleri tekfir etmişlerdir ameli imandan bir parça saymışlardır. Bunlara göre toplumun yöneticisinin değiştirilme şartı sadece onun günah işlemesidir. Büyük günaha önem verdikleri için büyük günah işleyen yöneticinin ümmetin yönetimine layık olmadığını öne sürmüşlerdir.

Üçüncü yorum ise karizmanın daimileşmesi diyebileceğimiz veya sürekli kılınması diyebileceğimiz Şiianın yorumudur. Peygamberin saf karizmasını yine saf bir şekilde onun soyundan gelen ehlibeytten gelen imamlara nakletmiştir. Yani karizmayı bir bakıma soydan gelen bir özellik olarak aktarmıştır. Düşünün ki laik seküler liderlerin bile bir oğlu veya kızı varsa lider oluyor. Bu toplumların bir beklentisi yani genetik olarak sanki karizmanın geçeceği ondaki cazibe gücünün çocuklarına da geçeceği gibi bir anlayış var. Ve genellikle bu toplumlarda uygulanı gelen bir şey karizmatik liderlerin çocukları mutlaka bir şekilde siyasette değerlendiriliyor, saltanatı bu şekilde hanedan üyelerinin kutsal olduğu kabul ediliyor. Halbuki bu her zaman böyle olmamıştır. Her zaman başarılı olan ilkeler olmuştur. İlkeleri yaşadıkça liderler başarılı olmuştur yoksa her lider her zaman babası gibi veyahut bir önceki nesil gibi karizmatik özellikler taşımamıştır. Şia

bu konuda peygamberin sahip olduğu İsmet sıfatını imamlara da nakletmiştir, evladı resul masumdur hata yapmazlar dolayısıyla aynı zamanda velidirler. Bu Şiaya göre tabi. Dolayısıyla onlar saf karizmanın saf karizma olarak devam edeceğini düşünmüşlerdir yani rutinleştirme veya yaygınlaştırma değil genetik olarak nesilden nesile aktarılacağını düşünmüşlerdir. Ve kendilerinin kutsal bir aile olduklarını düşünmüşlerdir. Kuranı Kerim de tabii ki ehli beyte önem verilmesini söylüyor. Sünniler de buna karşılık şu argümanı savunmuşlardır: biz de yol evladınız yani onun yolunu izleyen insanlarız, onun ilkelerini izleyen insanlarız, sizler maddi Seyitler iseniz bizler de Ma'nevi Seyitleriz demişlerdir. Hatta tarihte bazı mehdilik hareketleri Mehdi'nin Seyit olması gerektiği şartından dolayı bazı büyük kutup veliler kendilerinin Ma'nevi Seyit olduğunu söylemişlerdir. Oradan bir kapı bularak mehdiliklerini ilan etmişlerdir. Dolayısıyla bu önemli bir ayırım ama yine de birleştiriyor ümmeti. Ümmet yol evladı ve bel evladı diye aslında peygamberimizin Ma'nevi ve maddi evlatlarıdır. Şia azınlıkta olmakla birlikte onun Bel evladı yani sülbünden gelen evlatları, Sünniler de onun yolunu izleyen evlatları olmuş oluyor. Dolayısıyla bu iki çizgi aslında ümmetin gelişimini sağlamış ve İslam'ın toplum hayatı içinde yaşamasını mümkün kılmışlardır. Aslında mantık dinde de aynıdır siyasette de aynıdır yani bir liderin ya siz çocuklarında da olağanüstülükler görürsünüz ona sahip çıkarsınız veya getirdiği ilkelere sahip çıkarsınız onu o şekilde yaşatmaya çalışırsınız, bu bütün toplumlarda görülen adeta bir sosyal yasa gibidir. Bu durum peygamberimiz için de geçerli olmuştur. Onun karizmasının devamı konusunda böyle bir yol izlenmiştir. Demek ki karizma ya rutinleşiyor ya yaygınlaştırılıyor ya da daimileştiriliyor Sünni rutinleşme sonucunda peygamber efendimizin karizmatik otoritesi bir dizi farklı etkinlik alanlarına bölündü, her biri kendi başına bir otoriteyi temsil etti. Mesela halife ümmetin dini siyasi daha çok siyasi, kadı hukuki, emir askeri, vezir idari, ulema ve âlimler ilmi ve evliya ise ruhani otoritesini paylaştılar. Demek ki bunların hepsi peygamberimizin şahsında vardı. Peygamberimiz dini siyasi politik bir liderdi. Hem kadıydı hem emirdi aynı zamanda alimdi ve aynı zamanda ruhani boyutu olan bir şahsiyetti. Bunların hepsi daha sonra değişik kesimler tarafından paylaşılmış ve farklı otoriteler oluşmuştur İslam dünyasında.

Peygamberimizin diğer peygamberlerden farklı olarak üsvei hasene yani ayetlerden hareketle örnek model insan olduğunu söyleriz. Peygamberimizin ümmeti de Orta Ümmet'tir Kuran'da geçtiği şekliyle. Bu vasat insanı yani orta insanı yetiştirirken de peygamberimiz örnek olmuştur. Peygamberimizin diğer peygamberlerden farklı olarak bir takım özellikleri var tabii ki. Peygamberimiz şehvetle iffeti birleştirmiştir mesela Hazreti İsa evlenmemiştir onun için Hristiyanlar bekar kalmaya çalışıyorlar şehvetin ruhaniyeti bozacağını evlenmenin ma'nevi yola zarar vereceğini düşünmüşlerdir. Şehvetle iffeti bir arada düşümemişlerdir. Peygamberimiz bunu birleştiren bir insandır. Hatta hayatında

üç tane sahabe ruhbanlara özeniyor biri sürekli namaz kılmak biri sürekli oruç tutmak bir diğeri ise hanımına yaklaşmak istemiyor. Peygamberimiz ise sahabeleri ikaz ederek bizim dinimizde ruhbanlık yoktur diyor bu şekilde şehvet ve iffeti birleştiriyor orta noktayı buluyor. Rahmetle adaleti birleştiriyor. Rahmet adaletten bazen üstündür. Peygamberimiz şiddetle merhameti birleştirmiştir: bir çok insan peygamberlerin savaşçı olmadığını barış için geldiklerini söylerler. Peygamberimiz davası için bazı hakikatleri insanlara benimsetmek için kılıçla gelmiştir. 'Ben hem savaş peygamberiyim hem de merhamet peygamberim' demiştir. Dolayısıyla peygamberimiz Eflatuncu ahlaki ilkelerden; adalet, iffet, şecaat ve hikmet bunların hepsini hayatına yansıtmıştır hatta hikmeti Sünnet olarak Kuran'ın dışında da verilmiş ilave bir bilgi olarak yorumlarlar. Peygamberimiz bilge bir insandı. Allah'ın Hakîm sıfatını en iyi yansıtan insandı. Şecaat sahibiydi korkak bir peygamber değildi. Korkaklık peygamberlere yakışmaz zaten. Peygamberimiz ahlâkın bütün erdemlerini şahsiyetinde birleştiriyordu. Bu şekilde de örnek oluyordu.

## Notlar

(\*) Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. alicoskun64@hotmail.com

## Kaynaklar

- Çapcıoğlu, İhsan vd., "Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2010), Yıl 14, Sayı 2, ss. 51-77.
- Dabaşı, Hamit, *İslam'da Otorite*, Çev. Süleyman E. Gündüz, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Marshal, Gordon, "Karizma", *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s. 387.
- Schoun, Fritschof, *İslamı Anlamak*, Çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İz Yayınları, 2013, 2.bs.
- Wallace, Anthony F. C., "Akkültürasyon: Yeniden İhya Hareketleri" çev. Ejder Okumuş, *Mesihi Beklerken*, ed. Ali Coşkun, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003, s.19-42.